

INTERVJU

*Milan Pavliha in Jože Ramovš***Kultura daje staranju čar**

POVZETEK

V Sloveniji je krepko nad sto tisoč ljudi včlanjenih v kulturna društva: pevske zборе in ansamble, folklorne, gledališke in druge ljubiteljske skupine, ki se napajajo z lepoto. Več kakor polovica te množice je v tretjem življenjskem obdobju. Njihove izkušnje kažejo, da je doživljanje lepote, ki jo goji umetnost v vseh kulturnih zvrsteh, zelo pomembna za razvoj in človekovo zorenje v starosti. O tem je tekel pogovor z Milanom Pavliho, ki ima za seboj sedem desetletij intenzivnega prostovoljskega življenja z igranjem v orkestrih in sodelovanja s folklornimi ansambli, zadnjih petnajst let pa je botroval spodbujanju seniorskega gibanja v godbeništvu in ustanovitvi Godbe ljubljanskih veteranov; v njej igra svoj priljubljeni klarinet. Poglobljanje v vprašanje, od kod izvira in kako se v življenju razvija človekova zmožnost za doživljanje lepote glasbe, je pokazalo, da gre za skupen tok ene kulture, ki jo ustvarja človekov duh ob petju in igranju na glasbila, v plesu in arhitekturi, v sliki in kipu, v svojem delu in sodelovanju z drugimi ljudmi, v naravi ter v sožitju družine, službe in družbe. V tem mogočnem toku človeškega duha zasluži v času reševanja demografske krize staranja posebno pozornost kultura staranja in kultura človeškega odnosa pri oskrbovanju starostno onemoglih ljudi. Vse struje kulture pa povezuje kultura srca.

Ključne besede: staranje, kultura, glasba, folklor, klarinetist, kultura sožitja, kultura srca

AVTORJA

Milan Pavliha se je rodil 1935 v železničarski družini v Ljubljani. Po študiju slovenistike, psihologije, pedagogike in glasbe je delal kot poklicni svetovalec; specializiral se je za svetovalno delo z učenci, ki so ovirani v telesnem in duševnem razvoju, nato je vodil center za strokovno izobraževanje. Kot poklicni svetovalec ter pedagog in organizator strokovnega usposabljanja je sodeloval v vodilnih strokovnih forumih na slovenski in jugoslovanski ravni, med drugim pri pripravi kodeksa kadrovske etike. Ob slovenski osamosvojitvi je bil organizator javnih del, ki so dala izredno dober rezultat tudi pri dolgotrajni oskrbi v domovih za stare ljudi. Sedem desetletij se vse od osnovne šole ukvarja z igranjem klarineta in drugih inštrumentov v orkestrih, tri desetletja je sodeloval z vodilnimi folklornimi skupinami. Leta 2005 je ustanovil Godbo ljubljanskih veteranov, ki ji predseduje in v njej nadaljuje z igranjem kot

klarinetist. Od tedaj po vsej Sloveniji nastajajo veteranske godbe, do danes jih je že sedem. Kakor vse življenje je tudi danes vnet pohodnik, planinec in kolesar. Vse to dela s srcem – je zgovoren primer lepega, dejavnega in dostojanstvenega staranja s kulturo. V kulturi je od mladosti do danes prostovoljec. Rad poudari, da mu vse življenje največ pomeni njegova družina. Poleg številnih strokovnih in poljudnih člankov je napisal tudi več knjig, med drugim avtobiografski deli *Z glasbo večno mlad in Zgodbe moje mladosti*; njegova zadnja knjiga ima naslov *Za vedrejšo starost – za novo kulturo starosti in staranja*.

Dr. Jože Ramovš je antropolog in socialni delavec, predstojnik Inštituta Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje. Na področjih sožitja in staranja dela štiri desetletja razvojno, raziskovalno in pedagoško razvija antropohigiensko metodo skupinskega socialnega učenja za razvoj osebnosti in medčloveškega sožitja v neformalnih in formalnih socialnih mrežah. V bibliografski bazi COBISS ima nad tisoč člankov in drugih del, med njimi dvajset samostojnih knjig in osemnajst v soavtorstvu, z devetintridesetimi ponatisi in prevodi v tuje jezike.

ABSTRACT

The culture brings charm to ageing

In Slovenia there are more than a hundred thousand members of various cultural groups: choirs, folklore, theatre and other artistic amateur groups. More than a half of their members are older people. Their experiencing of beauty in all cultural genres proves to be very important for personal development and growth in later life. This was the main focus of the interview with Milan Pavliha, a volunteer with over seven decades of intensive participation in various music bands, orchestras, and folklore groups. In the last fifteen years he initiated senior bands movement and established the Ljubljana veterans' band, where he still plays a clarinet. Reflection about the source and development of human ability for experiencing the beauty of music shows that there is a common stream of culture, created by human spirit while performing – it can be singing, playing instruments, dancing or fine arts, solo or together with others, in the nature or within the family, at working place or in society in general. In times of dealing with demographic crisis, the culture of ageing deserves special attention, especially the culture of human relationship experienced while caring for (older) relative in need. The culture of heart lies in the centre of all above listed cultures.

Key words: ageing, culture, music, folklore, clarinetist, culture of coexistence, culture of the heart

AUTHORS

Milan Pavliha was born in 1935, his father worked at the railway. After studying Slovene language, psychology, pedagogics and music theory, he worked as a professional advisor at the Centre for professional education, where he counselled

physically and mentally deprived students. As a professional counsellor, pedagogue and a coordinator of professional trainings he participated in various Slovene and Yugoslav forums. Among other things, he was also one of the key persons drafting the human resource ethical code in Slovenia. At the time when Slovenia gained independence, he was the main organizer of public works which showed prosperous results in institutional long term care as well. For seventy years, all the way back from the primary school, he has been playing clarinet and other instruments in various orchestras. For three decades he was also a member of leading folklore groups. In 2005 he established Ljubljana veterans band, in which he is a president and a clarinet player. He is a dedicated hiker, mountaineer and a cyclist, putting his heart into everything he does. He is a scholarly example of beautiful, active and decent ageing with a culture, in which he is involved as a volunteer. Above all things he loves to emphasize that the family means the most to him. Apart from various expert and popular articles he also wrote many books – autobiographies Ageless with music, Stories from my youth and Cheerful ageing: new culture of age and ageing, being just a few of them.

***Dr. Jože Ramovš** is an anthropologist and social worker. He is the head of Anton Trstenjak Institute of gerontology and intergenerational relations. On the fields of gerontology and intergenerational relations he has worked for over 4 decades in research, development and pedagogics. He develops anthropohygiene method of social learning in groups for personal development and creation of human relations. In his bibliography there are more than thousand articles, among his work there are also thirty-eight books.*

Z LEPOTO KULTURE LAHKO ČLOVEK RASTE OD ZIBELKE DO GROBA

KAKOVOSTNA STAROST: Milan, pravkar si prišel poln lepih doživetij iz vrtca Jelka, kjer vas je nekaj glasbenikov iz veteranske godbe igralo otrokom.

PAVLIHA: Ne iz veteranske godbe, ampak je to komorni sestav iz folklorne skupine COF. Cof pomeni klub (club) optimističnih folkloristov, ki smo nekoč v tem vrtcu prirejali koncerte, ko sta bila v njem moja vnuk in vnukinja. Takrat smo imeli najmanj dva do tri srečanja vsako leto in po tolikih letih se je vzgojiteljica spomnila na nas, da pridemo igrati ob zaključku delovne kariere njihove ravnateljice. Ona je začela kariero z bežigrasjsko godbo pred 35 leti, v kateri sem igral tudi jaz. Ravnateljica je omenila, da bi rada z godbo zaključila svojo kariero, vzgojiteljica Tatjana pa je naskrivaj pripravila presenečenje s Cofki, da bi ji mi zadnji dan njenega službovanja priredili budnico.

Bilo je nepopisno lepo: najprej budnica z vsemi vzgojiteljicami in vzgojitelji, potem je sledilo izročanje daril in kratki govori, potem smo šli v večji prostor, kamor so iz vseh oddelkov pripeljali otroke. Tam smo imeli koncert. Za vsak

slučaj smo imeli s seboj tudi note; te otroške melodije je treba lepo igrati – otroci so zahtevni poslušalci! Nekateri mislijo, da niso, da lahko kar tako igraš. Ko smo imeli pred seboj te otroke – široko odprte oči in usta, ki so najprej samo poslušali, potem pa zraven tudi peli –, je bilo nepopisno lepo.

KAKOVOSTNA STAROST: Ste igrali in peli Bitenčeve otroške pesmice?

PAVLIHA: Da, Janeza Bitenca. Tako enostavno je pisal, pa v pravi tonaliteti, da vsi otroci lahko pojejo. Brez vsakega modnega prizadevanja, kako bi nekaj naredili bolj »in«. Prave izvedbe so originali, kakor pri ljudski pesmi: *Ne spremi-njaj ničesar!*, to je najlepše. Bitenc je že ponarodel. Naslednja generacija ne bo vedela, kdo je Janez Bitenc, peli pa bodo njegove otroške pesmi.

KAKOVOSTNA STAROST: Otroci jih radi pojejo in starši z njimi, vi veteranski godci pa igrate.

PAVLIHA: Poglej, po desetih letih sem zbral te tri ljudi. Pa smo se zbrali brez težav, kakor bi medtem ne preteklo deset let.

KAKOVOSTNA STAROST: Deset let niste igrali skupaj?

PAVLIHA: Ko so moji vnuki šli v osnovno šolo, je bilo konec tega našega igranja v vrtcu. Zdaj smo bili po desetih letih spet skupaj v isti zasedbi: klarinet, violina, harmonika in kontrabas. Kot bi ne bilo prekinitve. In doživljajsko nobene spremembe.

KAKOVOSTNA STAROST: Ti seveda s klarinetom, kakor v godbi in drugih zasedbah. Oči in besede ti govorijo, kako je bilo vaše igranje in srečanje z otroci ob Bitenčevih pesmih lepo doživetje za vse vas: za tretjo generacijo, za otroke in vzgojiteljice. Deset let mine mimogrede – kot včerajšnji dan, doživljajsko pa človek lahko ostaja enako mladosten. Ob pristni kulturi še posebej. Trstenjak je rekel, da je kultura tisto, kar ustvari človekov duh. Duh pa se ne stara, je večer, je ugotavljal psihoterapevt Viktor Frankl.

Glasbo bi lahko imenovali utripajoče srce kulture. Ti, Milan, si ji zapisan od otroštva naprej. Nam lahko malo obudiš spomine na svoje otroštvo, na šolska leta, ko si se srečal z lepoto tega, kar ustvarja človekov duh, tako da ti je ta lepota zlezla pod kožo za vse življenje?

PAVLIHA: Ja, že zelo zgodaj seže ta spomin, kajti pri nas doma se je prepevalo. Mama je bila pevka, mi otroci smo rekli, da je bila najboljša pevka. Imela je strašno velik razpon, njene lege so bile temne, nižje, čudovite. Doma je bila iz Šmartnega pri Litiji in tam so bili zbori že od nekdaj in še vedno so. Operni pevki sestri Stritar sta jo nagovarjali, da bi šla v pevsko šolo. Pa je prej dobila moža, ki je želel imeti ženo doma. To je bilo seveda za nas boljše, ves svoj žar pa je potem izpela z nami doma. Skozi petje so pri nas nastajala prijateljstva z mnogimi ljudmi.

Med drugo svetovno vojno smo dobili inštrumente: diatonično harmoniko in orglice. In začelo se je tudi igranje. Ta duh glasbe je bil prisoten v veselju in žalosti. Najlepši spomini so na petje. Mame, ki ne pojejo, sploh ne vedo, česa otrokom ne bodo dale.

Hkrati s tem pa sem doživljal likovno in arhitekturno lepoto ob Plečnikovi cerkvi v Šiški. Jaz sem Šiškar in ločnice med našo ulico in cerkvijo takrat ni bilo. Bilo je polje in jaz sem šel ministrirat v cerkev čez polje. In ko sem se vračal, sem se včasih ozrl nazaj v cerkev. Zdela se mi je lepa. Nisem vedel, da je to lepотно doživljanje, ampak meni je ta cerkev vse življenje neizmerno lepa. In vse do zdaj se ni v meni nič spremenilo od tistega otroškega doživljanja. Za mene je vse življenje ena sama lepota. Zlitje glasbene in arhitekturne lepote je zame nekaj zelo lepega.

KAKOVOSTNA STAROST: Vaš kvartet klarinetov iz veteranske godbe ima vsako leto na božič v tej cerkvi koncert. Toda vrniva se k doživljanju lepote. Otrok doživlja lepoto in človek pri osemdesetih letih doživlja lepoto. Kaj se ti zdi podobno v tem otrokovem doživljanju in v doživljanju zrelega kultiviranega moža, kaj pa je različno?

PAVLIHA: Odgovor na to je lahko samo iz sedanjih izkušenj, ko igram s seniorskim orkestrom in kvartetom, marsikdaj skoraj kot hišni orkester ljubljanskih domov za starejše. Jutri gremo na primer v Dom Janeza Krstnika. Čeprav smo mi najstarejši orkester po »mladosti« svojih članov v Sloveniji, so tam nekateri še starejši od nas. Doživljanje nas glasbenikov je to, da doživimo med igranjem njihovo srečo. Mi doživimo njihovo pomiritev. Vidimo, kako jih glasba pomirja z življenjem in podoživljajo lepe trenutke iz življenja. K temu pripomorejo pesmi, ki jih sami globoko doživljajo, zato med drugim izbiramo tudi lepe Marijine in partizanske pesmi. V toliko letih in desetletjih igranja prideš do doživljajskih izkušenj, da čutiš s poslušalci in sam globlje doživljaš.

Hodimo tudi na Fužine v dom in ta dom je meni zelo všeč v marsičem. Ima srčno, sposobno in zavzeto direktorico, ki ga je povezala s krajem, da se v njem dogaja toliko stvari tudi za krajanje. Je sestavni del sošeske, ne nekaj posebnega. Dom tako diha kot kraj. Lahko je v kraju samo en živahen dom za starejše ljudi, pa kraj zaživi drugače. Mnogi ne morejo priti na koncert, ker so v posteljah, in pred leti je prišla direktorica do mene, da je ena gospa prosila, če bi ji s kolegom lahko v sobi zaigrala. In sva šla. Zaigrala sva ji lepe slovenske pesmi in ona je bila tako vesela. Že dolgo verjetno ni imela tako lepega dogodka, muziko v postelji, v živo. In midva sva bila tudi notranje nagrajena.

Podobno se je zgodilo ko smo bili prvič v Domu Janeza Krstnika, ko smo imeli v kapeli koncert in so pripeljali tudi kakih pet postelj – se pravi njihovo »sobo« so pripeljali v kapelico. To se še nikjer ni zgodilo. In zdaj pogledaj – po mimiki si mogel videti, da tudi oni doživljajo glasbo.

KAKOVOSTNA STAROST: Ljudje v domu za stare ljudi, ki vas poslušajo, podoživljajo lepe trenutke iz svojega življenja. Podobno kakor sva midva prej podoživljala petje najinih pokojnih mater v najinem otroštvu. Tudi moja mati je zelo lepo pela, kakor si pripovedoval za svojo. In rada je pela; ko sem bil majhen, ni več pela v zboru, doma pa je pela pri delu na polju, v hlevu in kuhinji, praznične, šaljive in pobožne pesmi. Jaz sem svoje lepe izkušnje podoživljal prej ob tvojem pripovedovanju, poslušalci v domu jih med vašim igranjem.

PAVLIHA: Med koncertom ni bolečine. Mi smo del njih. Ko igramo v domu, nismo ne standard ne nadstandard ustanove, ampak želimo ljudem nekaj dati. Igranja v domovih ne zaračunavamo. Ljubiteljski glasbeniki smo vsi prostovoljci.

KAKOVOSTNA STAROST: Umetnost je spontano valovanje zunanje lepote z lepoto človekove duše. To harmonijo lahko sproži skladna arhitektura, kakor jo je v tebi Plečnikova cerkev, pesem matere ali zbora, glasba instrumentov in vsa druga umetnost. Doživi jo nežna otrokova duša, doživi jo človek na višku moči in zaposlenosti v srednjih letih, doživimo jo v starosti – kakor pravkar pripoveduješ, tudi v domu za stare ljudi, kjer so ljudje lahko malo naglušni, malo siti vsega, malo osamljeni. Umetnost je za človeka vse življenje sonce, ki raztopi ledene gore v srcu in človek doživi košček človeške pomladi.

PAVLIHA: Kultura presega vse.

KAKOVOSTNA STAROST: Lepota je presežna, transcendentna.

PAVLIHA: Presega vse. Nasprotniki kulture so zagovorniki dnevne politike. To je huda zgodba.

KAKOVOSTNA STAROST: Povsod, kjer je sonce, so tudi sence. Midva bova ostajala na soncu pristne kulture. Ali nam lahko poveš nekatere mejnike, ki so bili v tvojem življenju pomembni za proces osebnega kultiviranja, za tvojo notranjo, kulturno, človeško, duhovno rast; katere mejnike bi si postavil, ki so ti veliko dali v oblikovanju doživljanja glasbene in drugih umetnosti?

PAVLIHA: Vojni časi v Ljubljani niso dopuščali ničesar drugega kakor mamino petje, naše igranje na orglice in diatonično harmoniko. To je bilo dovolj. Tega sem se naučil v otroštvu in še vedno znam – tega ne pozabiš; sedaj imam doma kakih 20 orglic.

Potem pa je bila mladinska godba. Spomin nanjo sem oživel v Slovenskem godbeniku; to je bilo kar zahtevno delo, kajti večina mojih sošolcev že počiva na Žalah ali drugod, nobenih drugih pisnih virov o njej pa ni bilo. Ta mladinska godba na dvorišču OŠ Spodnja Šiška je bila naš drugi dom. S prostovoljskim delom smo napravili glasbeni dom, med vojno je bila tam nemška kuhinja. Ta šišenska godba je bila nekaj časa tudi protokolarna godba, igrali smo na pogrebih in na proslavah. To je bilo v času gimnazijskih let – v godbo sem vstopil

leta 1945. S to mladinsko godbo sem pri 14 letih potoval po Jugoslaviji in preko meja, igrali smo tudi v zagrebški operi. In iz te naše godbe so izšli nekateri vrhunski umetniki – recimo Jože Falout na rogu. Horre legalis ni bilo, ker smo imeli zvečer vaje – vsi smo imeli izkaznice, pa nismo ponočevali, ampak smo imeli res vaje.

Vzporedno z gimnazijo sem končal program srednje glasbene šole, tudi iz klavirja, ki ga nisem imel doma. To pomeni, da sem bil zaseden sto odstotno. Šturmovna šola je bila v slovenski filharmoniji – to je bila glasbena šola številka ena v jugoslovanskem prostoru. Po zaslugi ravnateljice, ki je bila »mama« vsem otrokom. Veliko je lahko odvisno samo od enega človeka, ne od stotih.

KAKOVOSTNA STAROST: Človek je kakovost, ne količina – en človek je prav tako človek, kakor vsak od sto tisoč ali milijonov ljudi. Trstenjak je rad poudarjal, da se kakovost ali kvaliteta ne množi in ne sešteva, ampak je vsaka zase celotna kakovost. Seštevajo se samo količine – kvantitete: predmeti, stvari. Kakor si rekel, ena ravnateljica je človek, ki lahko odločilno usmeri otrokovo dušo v kulturo.

PAVLIHA: Udovč se je pisala ravnateljica.

Potem sem prišel v folkloro kot instrumentalist. A tudi godci smo morali plesati, ker so bili ritmi za nas nenavadni; ker smo bili v Jugoslaviji, smo igrali tudi makedonske in druge ritme. Včasih smo šli tudi za 14 dni na turnejo. Finančnih problemov ni bilo. Skrb je bil samo program, kvaliteten program. Najdražje so bile noše. Za ta slovensko-jugoslovanski program smo imeli s seboj ogromno noš. Tudi v Španiji, ko je bil Franco, nismo imeli nobenih problemov. Z jugoslovanskim potnim listom si potoval elegantno, brez problemov.

V gimnaziji je bilo kulturno društvo. Imeli smo srečo, da so bili na bežigranski gimnaziji profesorji tudi kulturniki. In široki, ki so nam odpirali poti za človeški razvoj mladega človeka, npr. Pediček. Izobraževanje je pravo, če je podobno kulturi. In imeli smo profesorje, ki so to znali združiti. Skratka, to so bile srečne okoliščine in mi nismo s težavo hodili v šolo. Seveda, če si pa manjkal pri orkestru, si bil pa lahko takoj vprašan za cvek – to so bile motivacijske metode, da nisi »šprical« vaj.

Takrat je v Ljubljani začel delovati ljubljanski simfonični orkester in moja smola je bila, da kamor sem padel noter, nisem odšel in je nenadoma nastalo kar več vzporednic. To se pravi, da niti en večer nisem bil več prost, vsak večer je bila vaja nekje drugje.

Glede izbire študija sem bil pripravljen, da bo moja pot glasbena akademija, vendar je bila odločitev potem drugačna, ker sem imel težave z zobmi; če bi bil vedel, da bodo zdržali 40 let, bi bila moja pot drugačna. Moram ti pa zaupati, da sem vesel, da nisem šel poklicno v glasbo, ampak ljubiteljsko, ker se ljubezen do glasbe ni izgubila. Ljubezenska usmeritev v glasbo mi je ostala do danes – ne kot hobi, ampak kot način življenja, brez katerega mi živeti ni.

KAKOVOSTNA STAROST: To je bivanjska, eksistencialna razsežnost, ki te utemeljuje kot osebo, kot človeka. Rad bi se vrnil na Franca Pedička, ki je bil tvoj gimnazijski profesor. Pri nas na Inštitutu Antona Trstenjaka je bil od ustanovitve leta 1992 pa vse do svoje smrti v strokovnem svetu. Kakšne spomine imaš na tega velikega slovenskega pedagoga?

PAVLIHA: Moram ti zaupati, da so bile moje sošolke kar zaljubljene vanj; med drugim je bil tudi čeden možakar. On je imel čarobno avtoriteto, ne šolniško, on je imel osebnostno avtoriteto in njegove ure smo komaj čakali. Našo generacijo je učil psihologijo in filozofijo. Pravzaprav dolgujem njemu zahvalo za svojo usmeritev v psihološko in pedagoško stroko in strokovno literaturo. Takrat je pri nas prevladovala sovjetska pedagogika, Pediček pa je bil za tiste čase čisto izven okvirjev. Nikoli ne bom pozabil, da mi je svetoval Gogalo in Trstenjaka. Tudi Gogala je bil med pedagogi nekaj posebnega in potem se tega nalezesh. In jaz sem vesel, da sem se Trstenjaka nalezel in sem tudi starejšega sina nalezel z njim, da je videl, da psihologija sodi tudi k pravu.

KAKOVOSTNA STAROST: Kljub neglasbeni poklicni poti pa si tudi vse službeno obdobje živel tesno povezan z glasbo in tako je tudi sedaj v pokojju.

PAVLIHA: Ko sem prišel k vojakom v jugoslovansko narodno armado, so me kmalu poslali domov po inštrument in potem sem igral v mestnem simfoničnem orkestru v Kragujevcu. Dva Slovenca sva bila – on na flavti in jaz na klarinetu. Tam sem dobil svojo prvo diplomu, prvo priznanje iz glasbenega sveta. Od 5. razreda osnovne šole do danes ni bilo pri meni nobene prekinitve igranja v orkestrih.

Tudi drugače nisem občutil vojaške teže. Trenirali smo tek v troje za praznik zmage, 9. maj. Potem pa je prišla odločitev komande, da mi ne gremo, ker nismo narodnostno mešan sestav – v trojki sta bila z mano Dolenjec in Gorenjec. Vaje in nastopi z orkestrom so bile stalno, zvečer sem prišel v kasarno opolnoči, seveda pa je bilo treba vstati z drugimi ob petih. Pri spanju sem bil prikrajšan, občutek pa je bil, da si civil, ne pa vojak.

KAKOVOSTNA STAROST: Ne bi rekel, da je v tedanji jugoslovanski armadi še kak vojak doživel tak privilegij, kakor ti – da bi igral v mestnem simfoničnem orkestru. Kako pa je do tega prišlo, da si kot vojak – sicer zaljubljen v glasbo – prišel v kragujevski mestni orkester?

PAVLIHA: Pri vsaki generaciji vojakov so naredili tudi anketo, med drugim tudi o tem, kaj kdo igra. Vojaški bataljon ima svoj program proslav in zato so rabili orkester, igralsko skupino in pevski zbor. Potem so me povabil na vajo in najbrž sem se jim zdel v redu, da so me sprejeli. Od tam je šlo vse samo od sebe. Tudi to, da so v mestnem orkestru nujno potrebovali klarinetista in jim ga je vojska posodila.

FOLKLORA – VALOVANJE LEPOTE V SKUPNEM GIBANJU

KAKOVOSTNA STAROST: Že zgodaj si se pridružil tudi folklori in v njej sodeloval desetletja.

PAVLIHA: Leta 1951 sem postal član folklorne skupine ljubljanske mladine pri združenju plesnih učiteljev Ljubljana, ki jo je vodil koreograf in baletni plesalec, žal že pokojni, Iko Otrin. Ker nismo dobro obvladali triosminskih, petosminskih in dvanajstosminskih ritmov iz južnega Balkana – makedonskih in drugih, smo morali glasbeniki obiskovati tudi vaje plesalcev. Ko smo obvladali njihove plesne korake, so nas ubogali tudi inštrumenti. Podobne folklorno-didaktične prakse pri drugih koreografih nisem doživel.

Folklorno muziciranje sem potem nadaljeval pri skupini Tine Rožanc, leta 1967 pa sem se za 25 let »preselil« k Brunu Ravnikarju, ki je v Šiški ustanovil folklorno skupino Emona. Pri akademski skupini France Marolt sem v leti 1994 do 2000 vodil narodni orkester. Trinajst let sem preživel tudi pri folklorni skupini Tine Rožanc – veterani. Partiture vseh štirih ljubljanskih folklornih skupin mi zato še danes ne delajo težav.

KAKOVOSTNA STAROST: Folklor je pristna ljudska umetnost, ki jo ob glasbi izvaja skupina med seboj ubranih ljudi z najčudovitejšim instrumentom – človeškim telesom v gibanju. Ta valovanje lepote ste desetletja doživljali na vajah in nastopih. Bi povedali kak lep spomin na sodelovanje pri folklori?

PAVLIHA: V spominu mi še vedno živijo številne mladostne slike s turneje leta 1956 v danski Kopenhagen in dve leti pozneje z Ikom Otrinom na Sicilijo v Agrigento, v nemški Bremen in leta 1970 v špansko Barcelono ter z Emono leta 1988 v severnokorejski Pjongjang, z Rožanci leta 2003 v angleška Billingham in Alnwick. Takrat nas je pot najprej vodila v Švico, kjer smo se povzpeli na 3.800 m visoki Aiguille du Midi, od koder smo v res lepem vremenu občudovali najvišji vrh Evrope. V Billinghamu sem se po 33 letih, ko smo prvič gostovali na tem festivalu, ponovno srečal z gospo May, pri kateri sem tri tedne stanoval in mi je takrat podarila dva ročno pletena puloverja za moja sinova. Petsto kilometrov je prevozila s prijateljico iz severne Škotske do Billinghama, da bi se po tolikih desetletjih ponovno srečali in objeli.

Polni doživetij sta bili tudi enomesečna turneja v Argentino z Maroltovci leta 1994 in leta 2009 s COF v Mehiki. V enem življenju težko doživiš to, kar se mi je dogodilo v kraju južno od Zacatecasa, kjer je bil takrat mehiški festival folklore. Bili smo prva tuja skupina, ki je nastopala v tem mestu, sploh pa prvi, ki so prišli k njim plesat z druge strani »luže«. Po celovečernem koncertu nas je pri večerji obiskala mestna delegacija, na čelu z župnikom. On me je vljudno pobaral, ali mi lahko pokloni stare mehiške novce v zahvalo za moje zavzeto igranje na klarinet, ki ga je močno spominjalo na njegovega pokojnega očeta – klarinetista.

Nepozabni, še dokaj sveži so spomini na svetovni folklorni festival na Kitajskem leta 2013, kjer sem doživel posebej spoštljiv odnos do starejših.

Pri delu s folkloristi sem še globlje spoznal, da je narodov glasbeni jezik njegova materinščina. Če naših ljudskih pesmi in plesov ne bi zapisovali, hranili, peli in plesali, bi izginili. Intonirajmo učencem lepo umetno pesem, peli jo bodo dobro. Če pa jim intoniramo narodno pesem, se jim oči zasvetijo od veselja in pojejo jo s posebnim navdušenjem, ker prihaja iz duše.

VETERANSKE GODBE

KAKOVOSTNA STAROST: Eden od pomembnih kulturnih mejnikov in tvoj velik uspeh v slovenskem in svetovnem merilu je nastajanje veteranskih godb. Danes jih deluje po Sloveniji kar sedem in so zelo dejavne. Kako ste začeli s tem?

PAVLIHA: Ta impulz je bil že pred tem v folklori. Pod Pohorjem, v Bistrici pri Rušah so vsako leto festivali veteranskih folklornih skupin, teh je v Sloveniji 37. Tam so stari običaji, tam smo se vedno lepo imeli. Folkloristi neredko prekinejo svojo plesno dejavnost v najbolj aktivnem obdobju, potem pa, če je prava pobuda, naredijo še eno kariero v seniorskem ansamblu. Tam sem se pri folkloristih nalezal te ideje in videl, kako to zgleda na odru: plesalci in plesalke pri 70+. Koreografija je lažja, ampak lepota gibanja še vedno ostaja. In to je za publiko strašno dobro, publika niso samo otroci. Pri teh folklornih skupinah so tako lepe zgodbe. Stroške seniorskih folklornih srečanj je poravnala občina gostiteljica, potem ni imela več denarja in so ljudje sami vse poravnali – to največ pove.

In tako sem se nalezal s to dobro izkušnjo. Enkrat smo imeli upravni odbor Zveze slovenskih godb v Ravnah na Koroškem in nas je prišla počastit veteranska godba Štajerske. Jaz sem bil že takrat star in sem rekel, to bi pa tudi mi v Ljubljani lahko naredili in kolegi niso imeli nič proti.

Prvo srečanje ljubljanskih veteranov je bilo 5. februarja 2005, dogodek v Ravnah na Koroškem pa pozno jeseni leta 2004. Potem ko si nekaj zamisliš, postaneš deklica za vse, kar traja že 15 let. Letos praznujemo svoj jubilej.

KAKOVOSTNA STAROST: Pri razvoju veteranskih godb v Sloveniji ima torej zasluge tvoja vseživljenjska povezava folklore in godbeništvu. Kako gledaš sedaj na svojih petnajst let igranja in predsedovanja v Godbi ljubljanskih veteranov?

PAVLIHA: Sedaj sem jaz v njej že drugi najstarejši. Prijatelj Jože Škrlovnik na pozavni ima 89 let, drugi najstarejši sem pa jaz – 84 let. To se pravi, da je malo očetovske figure lahko prisotne.

V teh petnajstih letih se je zgodilo toliko zgodb, kot se jih lahko v življenju zgodi. Prihajajo novi člani, tudi veteranski orkester potrebuje pomladitev. V teh letih je bilo kar nekaj odhodov v večnost, vrnilo pa so se nekateri vdovci. Nekateri ne morejo več igrati, pridejo pa na rojstne dneve – povezanost je torej ostala.

Tkemo stike z družinami: vsako leto imamo predbožično srečanje s soprogami in moj stavek se ponavlja iz leta v leto – in dame nimajo nič proti: »Brez vas nas ne bi bilo!« In to resno mislim. Kajti biti soproga glasbenika ni lahko – večer za večerom na vajah, pa turneje. Če je žena vzela v zakup, da je vzela dva – »muzkontarja« in moža – ni problema. Jaz mislim, da je povezava med glasbo in ljubeznijo, da smo zmožni delati na obojem hkrati. Samo glasbo moraš res imeti pri srcu. In ženo, seveda!

Koliko akademskih glasbenikov, ki jih je doletel pokoj, nikjer več ne igra. Pa se sprašujem, kje se je izgubila njihova ljubezen do glasbe? Če je celo življenje igral inštrument, sedaj pa ga ne more več slišati?! Veteranske godbe so zgrajene na ljubezni, igramo iz veselja, z radostjo. To, kar rad delaš, počni naprej!

KULTURA DELA IN SODELOVANJA, GIBANJA, KULTURA MEDČLOVEŠKEGA ODNOSA ...

KAKOVOSTNA STAROST: Seveda je razlika med poklicno življenjsko potjo glasbenika in med ljubiteljskim igranjem, isti pa je človekov duh, ki lepoto glasbe doživlja in ustvarja. Ta duh doživlja lepoto in ustvarja kulturo tudi na vseh drugih področjih življenja in sožitja: poleg glasbene, plesne, likovne, arhitekturne in besedne kulture potrebujemo kulturo dela in sodelovanja, telesno kulturo gibanja, kulturo prehranjevanja, pogovorno kulturo, kulturo sožitja v družini, službi in družbi, kulturo staranja, kulturo pristnega človeškega odnosa pri oskrbi onemoglega ...

Ti si poklicno delal na področju razvijanja kulture dela in sodelovanja: poklicno svetovanje ste uvajali na ravni vse Jugoslavije, ob njenem razpadu si začel z javnimi deli.

PAVLIHA: Kar nekaj srečnih okoliščin je potrebnih, da vse to niso oddaljeni svetovi. Srečne okoliščine so bile, da smo bili včasih v skupni državi pionirji na več področjih. Če pa začneš delati kot pionir na nekem področju in je to povezano z ljubeznijo, zagnanostjo, je to že srečna okoliščina. Zame pa je bila srečna okoliščina tudi dejstvo, da je bil takrat moj šef Pavle Kogej, ki je bil ne le izredno sposoben, ampak tudi kot oče. Na republiškem uradu je vodil resor za poklicno usmerjanje. Pri tem delu je izhajal iz besede *po-klic*. Ta slovenska beseda vse pove.

KAKOVOSTNA STAROST: Kako bi jo razložil?

PAVLIHA: To, da je vsako delo poslanstvo – človeka kliče. Poklicno svetovanje in usposabljanje ima svoj smisel v tem, da pomaga človeku najti pravo poklicno pot in se usposobiti za uspešno delo.

Po petnajstih letih poklicno svetovalnega dela je prišla nekoč k meni Majda Poljanškova in me vprašala, če mislim do konca življenja delati na zavodu. Považila me je, da pridem k njim za vodjo centra za strokovno izobraževanje. Toliko časa me je prepričevala, da bom popolnoma samostojen itd., da sem šel. Ampak moja vzgojna usmeritev pri poklicnem usposabljanju je bila tako močna, da sem

jo nadaljeval. Ko sem imel potem program za usposabljanje snažilke v vrtcih, je bila v njem tudi pedagoška psihologija. Zakaj? Tebe vprašam.

KAKOVOSTNA STAROST: Tudi snažilke delajo v vrtcu, kjer so otroci – vzgajajo jih s svojim delom, osebnostjo, vedenjem.

PAVLIHA: Bravo, pravi odgovor! Do tedaj to ni nikomur prišlo na pamet. Čistilka v vrtcu se mora zavedati tudi svoje pomembne vzgojne vloge. S tem je pridobila dvoje: znanje za delo ob otrocih in večji ugled svojega dela.

KAKOVOSTNA STAROST: Prej si omenil, da je bil tvoj šef Pavle Kogej. Tudi zame je bil to velik človek. Kako se ga spominjaš?

PAVLIHA: Ko smo se enkrat peljali v kupeju iz Beograda, smo skupaj prepevali celo latinsko mašo. On ni hotel iti v zvezo komunistov, da bi imel kakšno višjo funkcijo. Šef je bil takole: »Ko sem prišel na vrsto, so me naredili v oddelku za predsednika.« Saj so bile volitve, ampak predlog je moral priti iz republike, da si postal predsednik za to področje. Nanj imam krasne spomine: bil je družaben, imel je občutek za humor, rad je pel, bil je kolegialen in jaz nikoli nisem imel občutka, da je on šef. On šefovstva ni poznal.

KAKOVOSTNA STAROST: Nekateri ljudje poosebljajo kulturo dela, Pavle Kogej je poosebljal kulturo psihološkega strokovnega dela v podjetjih. Če hočemo vseživljenjsko izobraževanje, ga moramo imeti pri srcu, in če se danes ob staranju zaposlenih znova zavedamo, da je človek bitje vseživljenjskega dela, nam mora biti delo pri srcu. Delo nas počlovečuje vse življenje, podobno kakor umetnost in izobraževanje. Ti si potem, ko si imel za seboj že lep kos poti pri razvijanju poklicnega svetovanja in poklicnega izobraževanja, postal ob osamosvojitvi Slovenije »oče javnih del« – torej sistema za delo tistih, ki niso zaposleni.

PAVLIHA: Spet me je doletela srečna okoliščina, tik pred tako imenovano upokojitvijo, ki zame ni prijeten izraz.

Javna dela. V Sloveniji do tedaj ni bilo nobenih izkušenj z brezposelnostjo in tedanja ministrica Puharjeva mi je dala samostojnost, da sem ta projekt sestavil, Peterle pa je bil tudi dovolj razumen, da je vedel, da se lahko marsičesa naučimo po svetu, kjer že imajo izkušnje. Tako smo šli na izobraževanje v tujino in potem napravili slovenski koncept: kaj je primerno za naše vrednote in mentaliteto. Naš koncept je bil zelo podoben Irski. Osnovan je na tem, da se pri javnih delih lahko znižajo vstopni kriteriji, predvsem pri zahtevah glede izobrazbe. In če vstopne kriterije malo omiliš na osebnostno primernost, če poleg formalne izobrazbe upoštevaš tudi izkušnje, eros in ethos, potem je dovolj časa tudi za usposabljanje. Nam so to očitali takrat, ko so bili objavljeni prvi programi; bili so pod šolniškimi vplivom. Javna dela so prvi začeli uporabljati domovi za starejše. Tam je pomembno srce – kdor tam dela, mora imeti rad ljudi.

Tudi takrat sem imel srečne okoliščine, da sem naletel na Francija Imperla. Franci je še danes drugačen od drugih, nikoli ni bil togo institucionalni človek, bil je izven okvira. To so nas na študiju psihologije dobro naučili: kaj je značilnost človekovega mišljenja? To, da greš iz okvira. Če ne greš iz okvira, ko nastanejo nove okoliščine, delaš lahko hudo škodo.

KAKOVOSTNA STAROST: Tu si se dotaknil večnega problema togosti birokracije in politike. Zadnjič si mi v pogovoru rekel, da politiki dostikrat ni treba delati, dovolj je, da dvignejo rampo in je pot prehodna za stroko in civilno reševanje problema.

PAVLIHA: Ja seveda. Zato pravim, da je tudi sreča v življenju pomembna. Sreča je, da lahko rečeš, ko se spominjaš nazaj, da si vse z veseljem počel. Togost je lahko usodna.

Danes je živo vprašanje menjavanja poklicev v življenju in izobraževalnih sistemov za to. Vprašanje je, ali temu lahko rečemo prekvalifikacija. Ti izrazi so bili primerni za industrijske razmere, ne pa za sedanje. Danes so razmere druge in je primerna druga terminologija. Mi ostajamo pri starih terminih, ki niso kos tem spremembam. Meni je bila v pomoč moja lastna izkušnja iz mladosti, da sem razumel interese mladih: če te več stvari zanima, je to lahko dobra popotnica za življenje. Brez interesne razgibanosti bi bil jaz zelo žalostna oseba. In v življenju za vsakogar obstaja več možnosti.

KAKOVOSTNA STAROST: Ti s svojo izkušnjo potrjuješ spoznanje, ki ga je poudarjala Elisabeth Lukasova pri specializaciji logoterapije v Münchnu, da mora človek imeti široko paleto nosilnih vrednot in s tem delovnih interesov; če ima samo eno, se v življenju ta tanek steber prej ali slej podre in takrat se nima česa oprijeti.

Dovolj široka paleta zanimanj je posebej pomembna za zdravo staranje po upokojitvi. Inštitut Antona Trstenjaka je usposabljal prostovoljce in z njimi osnoval stotine skupin za kakovostno staranje. Naloga zdravega staranja in lepega sožitja je po upokojitvi enaka za univerzitetnega profesorja in za čistilko – pred vsakim je nova naloga smiselno uporabiti vse svoje moči za polno človeško zorenje, za varovanje in krepitev telesnega, duševnega, duhovnega in socialnega zdravja.

Tu se nama ponuja pogovor o kulturi staranja in kulturi medčloveškega sožitja, zlasti v družini. Kako razvijati ti dve pomembni veji na drevesu človeške kulture?

PAVLIHA: Moje družinske izkušnje so take, da sem zaradi njih trdno prepričan, da ni lahko priti do lepih odnosov. Da zahtevajo nenehno učenje. In sicer na obeh straneh: pri mladih in pri nas. Če ni novih spoznanj – resničnih, ki ti jih lahko da samó učenje, je težko. Nekdanje širše družinske skupnosti ni več. Tudi če so mladi samo 20 km stran, je to oddaljenost. Ti pa seveda živiš, kot da bi bili še skupaj, ne da bi upošteval, da so odnosi daleč.

Za te zadeve ni nič narejenega. Vsako leto pogledam programe socialne zbornice: za odnose ni programov, ni ničesar, ni nosilcev, tudi znanja ni. Ampak

jaz verjamem, da se to dá. Moraš pa biti dolgoročno potrpežljiv in treba se je tega lotiti – za začetek kar doma. Učenje mlajših in starejših za sožitje je nujno potrebno – samo po sebi tega sožitja ni.

KULTURA VSE KULTURE JE KULTURA SRCA

KAKOVOSTNA STAROST: Pleterski kartuzijan Janez Hollenstein, ki v slogu starodavnega meniškega vodila MOLI IN DELAJ vse življenje kuje umetnine iz odpadnega železa, mi je v knjigo Zgovorna tišina napisal za posvetilo: »Kultura vse kulture je kultura srca«. Kaj bi ob tem stavku rekel ti Milan za konec tega najinega pogovora o kulturi kot čaru staranja?

PAVLIHA: Ne morem nič reči, ker je to najlepše povedano. Tukaj notri v srcu je nekaj več kot samo fiziologija. Čedalje več nas je, ki mislimo, da je središče človeka tukaj – v srcu.

KAKOVOSTNA STAROST: Pripovedoval si, da ti je glasba način življenja, da to ni hobi, ampak ljubezen – ljubezen je pa srce. Kultura srca je ljubezen do življenja, do dela, do drugih ljudi in do sebe – to nas gor drži od rojstva do smrti.

PAVLIHA: Ja, ker človek potrebuje smisel za katero koli zadevo in to je tudi njegova samopotrditvev.

KAKOVOSTNA STAROST: Milan, hvala, da si v tem pogovoru zaupal bralcem revije za kakovostno staranje in lepše sožitje med generacijami svoje pristne življenjske izkušnje z glasbo, s folkloro, z delom in sožitjem ... s kulturo v njeni temeljni življenjski in vseživljenjski vlogi posredovalke lepote človeškemu srcu! Naše srce kliče po lepoti, po kulturi srca vse življenje; zdi se, da tem bolj glasno, čim starejši smo.

Naslova avtorjev:

Milan Pavliha – milan.pavliha23@gmail.com

Jože Ramovš – joze.ramovs@guest.arnes.si